

ETNOGRAFIJA UMJETNIČKOG MJESTA JOSIPA ZANKIJA

Na kakvim se mjestima zatječemo kad se susretnemo s radovima Josipa Zankija, umjetnika, teoretičara umjetnosti i kulturnog antropologa? Kao i u njegovu znanstvenom i stručnom radu, u njegovim umjetničkim djelima sva se ta različita očista, raznorodni pristupi bilježenju i stvaranju kulture ukrštaju i sjedinjuju. Zankijeva umjetnička djela arene su nekonvencionalne imaginacije. Njegovi su umjetnički prostori višedimenzionalni i u njima ravnopravno supostoje različite razine stvarnosti: i ona koju bi svakidašnje norme odredile kao realnu, i ona, jednako stvarna, sveta ili mitska. Zankijeva je konceptualizacija umjetničkog mjesta iskaz osobnog iskustva pa je zbog toga istraživanje njegova umjetničkog svijeta etnografija njemu bliskoga, bilo da je riječ o materijalnim ili duhovnim fenomenima. No, ta se konceptualizacija istodobno oslanja i poigrava s društveno i kulturno uvjetovanim poimanjem i korištenjem prostora.

Ta je tendencija naročito vidljiva u načinu na koji umjetnik pristupa prirodnim krajolicima, posebice prostoru – ponovno njemu bliskom - *planine*. U umjetnikovu kreaciju planine, uz njegovu vlastitu percepciju i definiciju, upisana je i duga tradicija otkrivanja i zamišljanja toga prostora. Još francuski povjesničar Fernand Braudel odredio je planine kao „svijet nakostriješenih bedema“, teritorij u kojem vrijedi drukčije pravo, u kojem se gube i izokreću hijerarhije ravničarskih civilizacija. Planina odbija veliku povijest, dominantne istine i konačne reprezentacije; ona se, kao i u Zankijevoj umjetnosti, stalno mijenja, a istodobno je transformativne naravi, potiče promjene među onima koji joj se odluče približiti u bilo kojem mediju. Stoga su i Zankijeva djela fragmentarni i multiperspektivni uvidi u spoznaju krajolika, u načine na koje se prostor puni značenjima i važnošću za umjetnika koji ga stvara, a i za promatrače koji umjetničkom djelu pristupaju s vlastitim predodžbama o planini. Planina njezinu istraživaču – i umjetniku – okreće svoje odbojno lice i nepristupačne predjele, a istodobno ga mami na osvajanje vrhunaca, na bijeg i na preispitivanje granica, kako barijera u prostoru, tako i u ljudima. Ona je nikad ostvariva Utopija koja se svejedno treba konstruirati kako bi postojali svi ostali realiteti i modusi življenja. U planini, gdje se stišavaju borbe za moć i glasovi življene svakodnevice, ljudi su bliži religijskom iskustvu i njegovu svjedočenju. No, planina je ujedno prostor Drugog, margina koju čovjek nikad do kraja ne može zaposjesti. I upravo taj pogled s margine razotkriva što je u centru, kao što to također čine radovi Josipa Zankija. Planina život svodi na najneophodnije. Ona je zaklon od osvajača, žarište pobune, niša slobode, individualne i kolektivne; istodobno, ona je prostor divljine koja trajno naseljavanje

dopušta samo najžilavijima. Putnicima i stanovnicima nameće drukčije obrasce bivanja, identificiranja i pripadanja.

Upravo taj iskaz nepokorene prirode, povijesni otpor planine naspram sjedilačkog načina življenja i transhumancija kao uvriježena strategija korištenja prostora, određuju još jedan motiv koji je stalan u Zankijevim djelima, a to je *putovanje*. Pokreti i djelovanje u prostoru imanentni su likovima na njegovim djelima: oni su ulovljeni u kretnji i činjenjem oživljavaju krajolik. Time istovremeno postaju okosnicom tog prostora, odvojeno od njega se ni ne mogu gledati. Nadalje, kretanje je i neraskidiva sastavnica Zankijeva umjetničkog procesa. Boravak u planini, iskorak iz radne rutine u prostore spoznaje, posezanje za elementarnim, zamjena dokolice naporom svojstvenim planini, odrješito lociranje pravog puta kroz velebitski kamenjar i traganje za novim vidicima s himalajskih obronaka, gdje je učio thangka slikarstvo, epizode su koje umjetnik apstrahira i čini dijelom svoga umjetničkog rukopisa. Zato se prostor ovog umjetnika može tretirati i kao svojevrsno mjesto sjećanja, koje nudi drukčije vizije našeg svijeta i svijeta kakav bi mogao biti. Zankijev se krajolik tako najprije stvara hodom kroz prostor, a zatim umjetnikovom interpretacijom na platnu. Time se kao cilj ostvaruje samo putovanje – ono kroz fizički prostor i ono kroz umjetničko mjesto stvoreno Zankijevim zahvatom – a ne dolazak na odredište ili povratak kući. To se putovanje otklanja od zaposjedanja prostora i ostavljanja traga u njegovoj materijalnosti; zauzvrat, trag ostaje u umjetniku i njegovu djelu. Umjetničko mjesto Josipa Zankija je utoliko prostor krajnje otvorenosti i poziv na stvaranje nekih alternativnih prostora zbilje, kao i njihovih etnografija. Oni se ne ostvaruju pokoravanjem i posjedovanjem odabranih lokacija, već prolaženjem, doživljavanjem svim čulima, bivanjem s njima i u njima.

Nevena Škrbić Alempijević